

מתי, חברות ארוכה ואמיצה.

הכרנו לפני כ-60 שנה בטירונות. בהמשך גרנו באותו חדר בצריף הבנים (היה צריף נוסף בו גרו הבנות) של גרעין מירון של החברה להגנת הטבע בקיבוץ סאסא. היינו ארבעה בחדר, שונים מאד ברקע שלנו, במופע ואפילו במה שעשינו במשך השעות בסאסא. אותי השומרים היו מעירים ראשון בשעה 04:30 כדי לרדת להשקות את המטעים בעמק הדולינה של סאסא. את מתי היו מעירים קצת יותר מאוחר כדי שילך לרפת לחליבת הבוקר. מאוחר יותר העירו את בועז כדי שילך ללול, ועוד יותר מאוחר העירו את אורי שלא תמיד התעורר.

מתי הביא לחדר ולגרעין את פולחן התה: הכנה מתמצית ושתייה – לא טקס התה היפני אבל טקס. הוא גם ניסה לשכנע אותנו שלחם עם ריבה וסרדינים זה טעים. הוא אפילו הדגים, אבל זה לא הצליח.

מתי עבד ברפת בעיקר עם ארצי ואחבי. ארצי היה מגרעין השומר הצעיר באמריקה שהקים את סאסא. במשך שנים הם לא רצו לצרף גרעינים ישראלים, אבל אחרי שחלק מחברי הגרעין האמריקאי חזרו לארה"ב, נוספו גרעינים ישראלים. אחבי – ראשי תיבות של אברהם חיים בן יוסף, היה דמות חריגה – לא אמריקאי ולא ישראלי אלא אנגלי. הם התחברו מאד הן שמתי היה נמשך לחריגים והן בשל שתיית התה. מתי שתה תה עם כפית אחת של סוכר ואחבי עם 4-5 כפיות.

מתי היה בין הבודדים בגרעין שהיה לו רישיון נהיגה ולכן נבחר מידי פעם לנהוג בג'יפ של החברה להגנת הטבע ולהסיע חברי וחברות גרעין לעבודה בשמורת נחל עמוד ושמורות אחרות. זה היה פתח לוויכוחים, דיונים ומריבות עם יואב שגיא (קלופשטוק) ממושב מולדת שהיה אחראי עלינו מטעם החברה להגנת הטבע והיה לא תמיד רגיש ביחסי אנוש.

מפקד המחלקה שלנו היה קובי סרלין מקיבוץ גבולות. לא תמיד הצליח להסתדר עם החבורה העירונית לא תנועתית. אחבי בנוסף לעבודתו ברפת (בעיקר באיסוף הזבל) היה גם אחראי על הדאר. יום אחד הופיעה הודעה על לוח המודעות בחדר האוכל שהתייחסה לקובי סרלין המפקד בנוסח הבא:

"קובי או בובי, סרלין או מרלין, יש בשבילך חבילה במזכירות, מזון מאד שבור". שנים אחרי זה היינו מתבדחים וחוזרים על ההודעה ומנסים לחקות את צורת הדיבור של אחבי.

נוהל השמירה בקיבוץ היה שמישהו/מישהי מהגרעין בשמירה עם חבר קיבוץ. חברת קיבוץ הייתה שומרת בבתי הילדים (מאוחר יותר סאסא נשאר מאחורני הקיבוצים עם לינה משותפת). בשנים שהיינו בסאסא הוא היה קיבוץ קטן עם קשיים כלכליים. האוכל לא היה משהו ראוי לציון בטיב ובכמות. לחם, מרגרינה וריבה היו חופשי. לפעמים, בשבתות, מענית (מהגרעין האמריקאי) שבימים רגילים הייתה אחראית על הנוי המיוחד של סאסא, בישלה והורגש שינוי בטיב האוכל. רבקה האקונומית (מגרעין ישראלי) הייתה נותנת לחבר השומר מפתח לאקונומיה כדי שהשומרים יכנסו לאקונומיה (מבצר שמור ביותר) ויקחו פרודוקטים להכנת ארוחת לילה. ערב אחד הגיע תורי לשמור. שמרתי עם יש (ישראלי) שכטר מהגרעין האמריקאי. יש קיבל מרבקה את המפתח לאקונומיה. עשינו את סיבוב השומרים הרגיל כולל ביקור אצל השומרת בבתי הילדים, והגיע הזמן לארוחת הלילה. הלכנו לאקונומיה, הדלת כמובן נעולה, יש הוציא את המפתח, פתח את הדלת, ונכנסו פנימה. היינו מופתעים ונדהמים ממה שראינו בפנים: מולנו עמד מתי. אחרי שהתאוששנו שאלנו אותו איך נכנסת, איך השגת מפתח? לאט לאט התברר שלאקונומיה יש חלון קטן ומתי עם מבנה גופו המיוחד הצליח להשתחל דרך החלון פנימה כדי לקחת פרודוקטים (מצרכים) לארוחת לילה לחברה בצריף.

לקראת סיום השרות הצבאי חלק מחברי הגרעין עברו לבתי ספר שדה אחרים. מתי עבר לבית הספר בבר-גיורא. פיצ'י (יהורם בן מאיר, היה גם משורר) היה מנהל בית ספר שדה בר גיורא. שגם כן לא הצטיין ביחסי האנוש שלו.

לאחר השחרור כל חברי הגרעין (פרט לאחד שהתחתן עם בת גרעין אחר בסאסא ונשאר שם) עזבו את סאסא ורובם פנו ללמודים אקדמיים. מתי החל ללמוד כימיה ופיזיקה באוניברסיטה העברית. לי לא היה מספיק כסף ללמודים ועבדתי עוד כשנה בהדרכה בבתי ספר שדה שונים כמו אכזיב, אילת, וגם טיולי סיני.

אחרי שנה הגעתי ללמוד ביולוגיה בירושלים. גרתי במעונות בגבעת רם והקשרים עם מתי התחזקו ודי מהר הפכתי לבן בית בבית משפחת וייס ברחוב עוזיאל 57 בבית וגן. מידי פעם הייתי הולך ברגל מהקמפוס לבית וייס ברחוב עוזיאל – אז אפשר היה ללכת ברגל בלי צורך לחצות כביש. בבית משפחת וייס למדתי לקרא את 'הארץ' – אצלנו בבית קראו 'על המשמר', אח"כ 'למרחב' ובסוף 'ידיעות אחרונות'. זה נמשך אצל מתי ואצלי עד היום אבל שנינו קוראים את העיתון אחרת: מתי מתחיל לקרא את עיתון יום שישי במדור 'תרבות וספרות' ואני במאמרים הראשיים

למרות שמתי ואני למדנו תחומים שונים בשנים שונות, למדנו מספר מקצועות זהים ועם אותם מורים. זה היה מקור לחילופי סיפורים ובדיחות. מתי החל את התואר השני וסיים אותו לפני בשנת 1971 (הנושא: יצירתם ולכידתם של אלקטרונים מהפוטוכימיה של פרוציאניד בקרחים אלקליניים ב K 77, בהדרכת דר. מרים שירום). אני המשכתי לתואר שני בבוטניקה ובזמן זה מתי כבר החל את עבודת הדוקטורט במדעי האטמוספירה בבניין טרה סנטה (ליד כיכר פאריז). בבניין היו בזמנו מספר מחלקות של האוניברסיטה העברית כולל הוצאת מאגנס. היום הבניין כולו כנסייתי. מתי חקר בהנחיתו של פרופסור גלילי. אני הייתי מגיע הרבה לבניין טרה סנטה למחלקה לאנטימולוגיה. לפעמים הייתי מגיע כמה פעמים בשבוע משום שהתפרנסתי מהבאת עלים ירוקים של צמחים עשבוניים להאכלת החרגולים במחקרים של דר. פנר. כל פעם שהייתי בבניין הייתי מבקר במעבדה אצל מתי. הייתי פוגש גם את גלילי ויחד שמענו סיפורים ובדיחות שלו. אני עבדתי במעבדה לבוטניקה עם פרופסור אבן ארי. עבדתי על האקולוגיה של הצמח כפיות שעירות ממשפחת המצליבים. מתי היה מסיע אותי לאסוף זרעים בכל מיני אתרים. אחד האתרים החשובים היה במחולה שבבקעת הירדן. בתקופה זו גם השתתפנו די הרבה בטיולי 'הכנופיה' בהנהגת למך ודני מורגנשטרן, בכל רחבי הארץ וסיני. בזמנו לא היה 'טיול אחר צבא' כי היה די מסובך ליסוע לחו"ל משום שהייתה מגבלה על כמות מטבע זר שאפשר להוציא (\$ 250). אנחנו נסענו לטיול אחרי המאסטר ב 1972 אחרי שגם אני סיימתי את המאסטר. היו הרבה הכנות. אמא של מתי תפרה לכל אחד מאיתנו נרתיק בד לזרזון ולכסף כולל מזומן והמחאות נוסעים – טרוולרס צ'ק – לא היו אז כרטיסי אשראי) עם רצועה ארוכה כדי לתלות על הצוואר מתחת לחולצה. יש לי את הנרתיק הזה עד היום ואם הייתי משתמש בו בטיול האחרון שלי לאיטליה, לא היו גונבים לי את הדרכון ברומא. נחתנו בקופנהגן קרוב לחצות וחפישנו מקום לישון. קופנהגן הייתה אז יעד חשוב של הצעירים מכל העולם. בתחנת הרכבת הראשית של קופנהגן (בניין יפיפה בשימוש עד היום) היה מקום לטפל בסידורי הלינה של הצעירים. חיכינו בתור וכשהגענו לחלון הייתה בעיה קשה של שפה – האנגלית שלנו הייתה מאד בסיסית והתוצאה הייתה שכשאחד מאיתנו שאל והתשובה לא הייתה ברורה לנו, השני שאל שוב – 'דו שיח' משולש. נמצא לנו מקום ב SLEEP IN – אולמות שינה עם שק השינה שלך על הריצפה. בדנמרק היינו כמה ימים ונסענו לאוסלו באניה / מעבורת במחלקת כיסאות מטוס. בבקר החלטנו לאכול בקפטריה 'ארוחת בקר דנית' – אכול כפי יכולתך ב-15 קרונות. זה היה נהדר ומשביע כולל הרבה דברים כמו הרינג, נקניק, דגני בקר, מיץ תפוזים, תה, וקפה. באוסלו לנו באכסניה וכמו הרבה אכסניות נוער היא לא הייתה בדיוק במרכז והיה די מסובך להגיע. נפגשנו עם יוהן מואן שמתי הכיר כשהיה בחילופי סטודנטים בירושלים. עם יוהן וחברים שלו יצאנו לטיול בהרים (המילה טראק עוד לא הייתה בשימוש אצלנו). יצאנו מאוסלו ברכבת שנוסעת לברגן וירדנו בעיירה שנקראת FENSE שהיא תחנת הרכבת הגבוהה ביותר בנורווגיה. משם הלכנו בהרים כל היום – היה קצת קשה אך נהדר. לקראת ערב הגענו ל HUTTE – צריף בהרים שאינו מאויש ויש בו מיטות קומותיים, מטבח עם מזווה. יכולת לקחת דברי אוכל מהמזווה, לרשום מה לקחת ולשים בקופה כסף לפי המחירון הרשום. התפעלנו מאד מהסידור הזה ואמרנו שבישראל זה לא היה עובד. למזלנו היה שם גם זוג אנגלי והם אמרו שגם באנגליה זה לא היה עובד. כישראלים הרגשנו יותר טוב – כנראה זה מתאים רק לסקנדינבים. הסתובבנו בשאר הטיול לפי ההנחיות של ההורים של מתי ושכבר היו בכל המקומות האלו ובעזרת מדרוך BAEDERKER הוותיק. המשכנו לשווייץ גם כן לפי ההוראות והמדריך. התרשמנו מההבדלים של הטבע הפראי בנורווגיה וטבע דומה בקנה מידה קטן יותר ומושפע יותר מבני אנוש בשווייצריה.

בשווייצריה נסענו ברכבת והיינו משוכנעים שאנחנו היחידים ברכבת שדוברים עברית. מולנו ישבה גברת מבוגרת יותר שנראתה לנו מאופרת בצורה מוגזמת. החלפנו דברים על זה ואני זוכר שאמרתי משהו על צבעי טמבור. המשכנו בנסיעה ובמעבר הגבול בדקו דרכונים (לא היה עדיין הסכם שנגן בין מדינות אירופה) ולבושתנו הבנו שהגברת ישראלית והבינה את כל מה שאמרנו. היינו גם בגרמניה וכמו בשאר הארצות כמקובל אז, נסענו גם בטרמפים. טרמפ אחד קיבלנו בחיפושית של יוהנס

ג'יקובס שגם הזמין אותנו להתארח בביתו עם יויקה אשתו. שני ארועים זכורים מן הביור הזה ביער השחור ובבית שהיה מבודד ביער. ליוהנס היה סוס והוא לקח אותנו לסיור ביער כשמיני היה מוכן לרכב על הסוס (יש לי איפה שהו שקופית של האירוע). האירוע השני היה הרבה פחות נחמד. ישבנו בסלון בערב ובחדשות הודיעו על האירוע של התקפת הטוריסטים של אש"ף (?) על הספורטאים הישראליים באולימפיאדה במינכן. האירוע הסתיים מאוחר יותר ברצח 11 הספורטאים. יוהנס ויוקה ניסו להקל עלינו את המצב בו היינו. היינו גם בברלין המערבית (אז ברלין הייתה עדיין מחולקת בין מערבית בשלטון בנות הברית ובין ברלין המזרחית בשלטון מזרח גרמניה בחסות בריה"מ. את כל הנסיעות באירופה עשינו בכרטיס EURAIL PASS כרטיס לכל הרכבות במחלקה שנייה. זה כלל גם מעבורות (כמו בין קופנהגן לאוסלו). נסענו ברכבת בין מערב גרמניה למערב ברלין עם הכרטיס הנ"ל. הרכבת עברה אז בחלק קטן של הדרך בשטח מזרח גרמניה ובנוסף לביקורת דרכונים עלו גם מבקרים מזרח גרמנים והתעקשו להסביר לנו שה PASS שלנו לא כולל את הקטע הזה ועלינו לקנות כרטיס מיוחד לקטע. ה PASS גם לא כלל את שוויצריה ושם קנינו PASS שוויצרי.

נסענו גם לאוסטריה ושם היו לנו שלושה מפגשים: עם שמעון ברייטמן, חברנו לגרעין מירון שלמד רפואה בווינה. המפגש השני היה לארוחת שישי אצל משפחת שטיין – מכרים של המשפחה שלי שנסעו מישראל לכמה שנים כי מר גדליה שטיין קיבל משרת רב קהילה. הם גרו בגטו היהודי בווינה ומתי 'השתבץ' מהארוחה שהייתה יהודית דתית כולל מרק עוף, עוף (מכובס לדבריו), צימס וכו'. המפגש השלישי היה עם מר רוסמן, חבר נעורים של אבא שלי מתי. למר רוסמן היה קשה לבטא את שמי שמואל וקרא לי הר שמול. מתי השתמש בשם הזה שנים רבות אחרי זה, כאשר רצה להקניט אותי.

כבר באמצע הטיול מתי החליט שהוא מגדל זקן ולקראת סוף הטיול היה לו זקן עבות בצבע חום כהה (לא כמו הלבן של השנים האחרונות). אחרי שנחתנו בשדה התעופה שאז עוד נקרא לוד, חזרנו כל אחד לביתו – אני לקריות ומתי לירושלים. מאוחר יותר שמעתי על ההלם שאחז בהורים שלו כאשר נכנס הביתה עטור זקן.

אני הייתי עוד זמן מה בירושלים ואפילו בדקתי אפשרות לעשות דוקטורט בזואולוגיה אבל עברתי לטכניון בחיפה כי החלטתי ללמוד אדריכלות נוף. בהמשך למדתי שנה בקופנהגן, והתקבלתי ללימודים במחלקה לאדריכלות נוף באוניברסיטה של אורגון בעיר יוג'ין EUGENE. שהייתי שם כארבע שנים להשלמת תואר ראשון ושני באדריכלות נוף. כל שנות השהות ביוג'ין שמרנו על קשר, בשל השהות באורגון לא הייתי בחתונה של מתי ונילי אבל הכרתי את נילי והקשר שלה למתי עוד לפני נסיעתי. מתי סיים את הדוקטורט בשנת 1977 (בנושא "דינמיקה של חלקיקי אירוסול מוצקים וההשלכות לגבי מערכות בעלות חשיבות לאדם" בהדרכת פרופ' ישעיהו גלילי) כשהייתי בקופנהגן. מתי ונילי נסעו לארה"ב לאחר דוקטורט (POST DOCTORATE) וחלק ממנו שהו באוניברסיטה בעיר CORVALIS הסמוכה ל EUGENE שבה אני הייתי. שנים אחרי זה התווכחנו עם אומרים 'קורולס' (אני) או קורוליס' (מתי), השם נכתב באנגלית CORVALIS. בשלב מסוים עדה הגיעה מהארץ ויחד עם מתי ונילי באו אלי ליוג'ין כדי שנטייל יחד באורגון. הצטרפו אלינו שני אורחים שלי מגרמניה. הכנו אוכל ליום הראשון של הטיול כולל תפוחי אדמה מבושלים. בנסיעה די הרבה ולא מצאנו מקום לאכול את האוכל שלנו. אנחנו הישראלים הסתדרנו עם זה אבל הגרמנים לא כל כך. באיזה שלב אחד מהם פמה בגרמנית EIN KARTOFLE BITTE (תפוח אדמה בבקשה). גם על זה התבדחנו הרבה שנים אחרי זה. בלילה ישנו במוטל ובבקר סיכמנו כולנו: כן, גם בארה"ב יש פשפשים.

עם שובי מחו"ל הייתי בטכניון בחיפה והקשר נמשך. גם בשהיות הנוספות שלי בחו"ל לעבודת דוקטורט באריזונה ואח"כ הוראה באוניברסיטת CLEMSON בדרום קרוליינה הקשר נמשך.

כשהמשפחה עברה לרמת רזיאל גם הייתי מבקר הרבה ועזרתי קצת בתכנון הגן. במעבר לבית החדש בהרחבה ברמת רזיאל לפני שמתי ביקש ממני לתכנן את הגינה, הוא ידע שמכונת הכביסה שלי תקולה וקנה לי בהפתעה מכונת כביסה – לא רצה לקבל משהו בחינם. בתכנון וביצוע הגינה מתי היה מעורב מאוד. נסענו להביא שתילי צפצפה למשתלה ליד אשקלון, וכל מיני משתלות נוספות. הרבה מיני צמחים בגינה היו צמחי בר: מורן החורש, כליל החורש, אחירותם החורש. את כיסוי הפרגולה שנבנה ע"י שחר כיסינו בויסטריה לבנה שהיא נדירה יחסית בארץ. אני ראיתי אותה לראשונה בביקור בגנו של אדריכל הנוף הידוע (אז כבר נפטר) בסן פרנסיסקו. לצמח 'קונטסה שרה'

שנישתל לאורך הקיר שפונה לרחוב, היה צריך להמציא פטנט כדי שיגיע לקצה העליון של הקיר והגדר. נסענו לבית שמש וקנינו רשת פלסטית – שלש יחידות – אחת לכל שתיל. ענפים של הצמחים השענו בעדינות לרשתות באזיקונים ששחר הביא. זה כיון את הענפים לצמוח למעלה וליצור את ה'קיר הפורח' שקיים היום. את קיר הבטון הגבוה המפריד בין החצר של השכנים מדרום, במקום ציפוי אבן שהיה בתכנית האדריכלית החלפנו בגפנים וורדים מטפסים על רשת פלדה שקנינו בחנות לחומרי בנין. בנוסף, שתלנו גפנית משולשת שתיצמד ותטפס על הקיר עצמו. נשלו גם צמחים נוספים כולל עצי פרי בחלק האחורי. עם השנים הגן הפך ממקום פתוח ושטוף שמש למקום סגור יותר ומוצל מאד. נוצר צורך להחליף את הצמחים מכסי הקרקע מצמחי שמש לצמחי צל. הכנתי רשימה ותכננו ללכת לקנות במשתלה אבל זה לא יצא לפועל.

בשנים האחרונות הקשר אפילו התהדק והיינו נפגשים מדי פעם ובעיקר מתקשרים בדאר אלקטרוני ובטלפון. בממוצע היינו מדברים בטלפון אחת ליומיים. השיחות היו לפעמים ארוכות ולפעמים מתי היה קצר רוח. השיחות כללו בעיקר שלושה נושאים: פוליטיקה, ובשנים האחרונות מתי היה מאד מדוכדך מן המצב והתרגז שאני, למרות שהדעות שלנו די דומות לא הייתי מדוכדך ואפילו ציני לפעמים. מתי לגלג עלי שאני קורא כל יום שלושה עיתונים באינטרנט ולפעמים הייתי מעביר לו ידיעות שהוא לא ידע, במיוחד החשיב אותי למודיע שלו בעיני משפחת נתניהו. הנושא השני היה בריאות / רפואה. היינו מדברים על הרופאים שלנו והמחלות שלנו. מתי היה מלגלג עלי ושואל לאיזה רופא אני הולך השבוע. אני הייתי מנסה לדברן אותו לטפל בקשיים ובמגבלות שהיו לו אחרי הנפילה והעיבו מאד על איכות חייו. הנושא השלישי היה המחקר בו אני עוסק עכשיו: הגנים של שני המנזרים של האחיות הבורומאיות שהיו בחיפה. הייתי מספר לו על המקומות בהם אני מחפש חומר – למשל מכון שומאכר בחיפה, ומה החידושים שמצאתי. במחקר הקודם על הגנים שהיו בטבחה ובאמאוס / קוביבה, מתי תרם תרומה חשובה. הוא ונילי נסעו לסמינריון בטבחה וביקשתי ממשנו לבדוק מה יודעים שם על הגן שהיה. מסתבר שהייתה במסגרת הסמינריון הרצאה על הנזיר הלזאריסטי שידעתי את שמו ולא יותר – והוא בזמנו היה אחראי לגן. מכאן נפתח פתח למחקר הרחב על הגן.

ביקרתי את מתי ביום חמישי פחות משבוע לפני שנפטר, דיברתי אותו בטלפון ביום שבת וביום שני, שיחות רגילות באורך ובנושאים. אלה נעשו לצערי למפגש האחרון והשיחות האחרונות עם מתי.

זיכרונות מחוץ לזמן:

יש דברים בהם מתי ירש את היקיות מאבא שלו שהיה יקה בריבוע. שניים מהם הם נדיבות אינסופית ויחס לחלש והיוצא דופן, ושטותניקיות. מתי היה דואג לגננים ולפועלים והכין להם ארוחות והסיע אותם הלך וחזור. בשטותניקיותם, שולחן האוכל היה הופך להנס ולמתי 'מגרש' לבניית מגדלים מכלים שעל השולחן. התוצאות היו מרעידות לבבות חלשים. כאשר מתי מצא את הדודה זופי מתה בדירתה לאחר שהתחשמלה, הוא בא אלי ביגונו. ביגוני, הרבה שנים אחרי זה, כאשר אמא שלי נפטרה, מתי בא לעזרתי.

לא סכום:

מתי היה חבר יקר ונאמן. היה דמות מיוחדת שאחרי מחשבה אני מגדיר אותו כשילוב מיוחד ומעניין של יקה ואנטי יקה. כלומר, תכונות של יקה ותכונות של אנטי יקיות שבה גדל.

בתום השבעה הנחתי על קברו של מתי זר מיוחד – לא במראה אלא בסמליות שבו: לקחתי שני ענפים משני שיחים פורחים בגינה של עדה בבית וגן - המקום שבו מתי גדל, צמחים – בר ולא בר, חלקם יבשים, שאספתי בדרך מתחנת האוטובוס ברמת רזיאל לבית, ושני ענפים פורחים ששחר נתן לי מהצמח 'קונטסה שרה' שצומח ופורח על גדר הבית ברמת רזיאל.

שמוליק